

5. Педагогічна комунікація та ідентичність педагога : [монографія] / авт. кол.: Г.О.Балл, В.Л.Зливков, С. О. Копилов, Л.О. Курганська та ін. ; [за наук. ред. В.Л.Зливкова]. — К.: Пед. думка, 2011. — 235 с.
6. Шамянов Р.М. Социальные представления как основание субъективного благополучия и этнической идентичности : материалы тринадцатых Страрховских чтений. — Саратов, 2004. — С. 112—121.
7. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон. — М.: Флинта: МПСИ: Прогресс, 2006. — 352 с.
8. Teun A. van Dijk, (ed). (1997). Discourse Studies. 2 vols. London: Sage.
9. Townshend J. 'Discourse theory and political analysis: a new paradigm from the Essex School?' // British Journal of Politics and International Relations. — Vol. 5, No. 1. — February 2003. — pp. 129—142.

Статья посвящена анализу современных научных подходов к проблеме идентичности. Охарактеризованы особенности определения идентичности в дискурсивной психологии.

Ключевые слова: идентичность, теория дискурса, Я-концепция.

The article is devoted to the main scientific approaches to the problem of identity. The features of the term «identity» in discourse-analysis and discourse-psychology are revealed.

Key words; identity, discourse theory, Self-concept.

УДК 159.9

ІВАНОВА І. Ф.

Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

В статті розглядаються результати емпіричного дослідження з вивчення впливу практичної підготовки студентів-психологів на процес формування їхньої професійної ідентичності.

Ключові слова: професійна ідентичність, студенти, тип професійної ідентичності студентів, практика, практична підготовка.

Актуальність проблеми. У сучасних дослідженнях професійна ідентичність розглядається як основний критерій професійного розвитку особистості, про що йшлося у попередніх статтях автора [1].

Професійна ідентичність студентів-психологів обумовлена двома основними складовими: усвідомленням своїх професійних якостей та порівнюванням себе з представниками професійного середовища, повноправними членами якого вони повинні стати після завершення навчання.

Наявність сформованої професійної ідентичності забезпечує орієнтацію студентів-психологів у світі професії, професійному співтоваристві та дозволяє більш повно реалізувати особистісний потенціал у професійній діяльності, прогнозувати можливі наслідки професійного вибору і визначати перспективи власного професійного розвитку.

Забезпечує взаємодію студентів-психологів з професійним середовищем на етапі навчання у вищому навчальному закладі проведення практики, яка є невід'ємною складовою частиною навчального процесу, важливою соціально-психологічною умовою і педагогічним засобом професійної підготовки майбутнього спеціаліста.

Практика – це перше професійне випробування студента, початок чи продовження професій-

ного самовизначення, поле для ствердження і розвитку «Я-професійного» майбутнього фахівця. Саме на практиці за фахом студент вперше пробує себе в новій статусно-рольовій позиції, намагається відповісти на непрості питання про свої професійні можливості і бажання.

Дидактичною метою практичної підготовки студентів-психологів є оволодіння навичками, вміннями та способами організації майбутньої професійної діяльності, що відповідає вимогам Болонської декларації про створення загальноєвропейського простору вищої освіти та поліпшення її якості.

Серед першорядних цілей створення Зони європейської вищої освіти й просування європейської системи вищої освіти цілим світом було визначено сприяння мобільності шляхом подолання перешкод до ефективного здійснення вільного пересування. Для цього «студентам повинен бути забезпечений доступ до можливості одержання освіти і практичної підготовки...» [2, с. 27].

Завданням дослідження автора статті стало вивчення впливу практичної підготовки студентів-психологів, як складової навчальної діяльності, на процес формування певного рівня їхньої професійної ідентичності. Воно виконувалося у рамках теоретичного та емпіричного дослідження, метою якого було вивчення співвідношення процесу формування професійної ідентичності

та успішності навчальної діяльності студентів-психологів з урахуванням їхніх індивідуально-психологічних особливостей.

Об'єктом дослідження була професійна ідентичність та успішність навчальної діяльності студентів, предметом – співвідношення процесів професійної ідентичності та успішності студентів-психологів з урахуванням їхніх індивідуально-психологічних особливостей.

Необхідність вивчення проблеми впливу практичної підготовки студентів-психологів на процес формування певних типів їхньої професійної ідентичності підтверджується аналізом матеріалів фахових видань. Він не претендує на повноту. Виділимо лише ці дослідження, результати яких стосуються питань, що порушуються в статті.

На сторінках російського видання «Психологічна наука та освіта» було опубліковано результати дослідження особливостей професійної та особистісної ідентифікації студентів третього курсу Московського державного психолого-педагогічного університету на основі розгляду їх уявлень про своє минуле, теперішнє та майбутнє, а також їхньої життєвої перспективи. Були виявлені наступні проблеми: складність професійного самовизначення та нереальні професійні настанови [3, с. 41].

Професор цього ж навчального закладу А.А. Марголіс у статті «Співвідношення підготовки психолога та особливостей професійної підготовки» зауважує, що регулярне анкетування випускників одного з факультетів університету демонструє, що головною проблемою, поряд з низькою заробітною платнею, є невпевненість випускників у власних силах на початку своєї самостійної діяльності. Випускник буває абсолютно не готовим до самостійної роботи в якості психолога [4, с. 6–7].

Вирішити цю проблему допоможе, на думку А. Марголіса, практично-орієнтована вища психологічна освіта. Підготовка майбутнього фахівця, готового повноцінно та ефективно включитися в професійну діяльність, потребує не просто збільшення кількості годин практики як важливого елемента навчання, а переосмислення принципів самої підготовки психологів [4, с. 8].

Аналогічну думку під час анкетування висловили студенти першого і другого курсів Челябінського університету. Серед умов, які вони хотіли б мати під час навчання, була названа його практична направленість. А серед якостей, які повинні мати викладач, 46 відсотків опитуваних назвали глибокі професійні знання [5].

Дослідження професійної ідентичності, проведене Н.О. Антоновою серед студентів психологічних факультетів вищих навчальних закладів у рамках вивчення психологічних детермінант готовності до професійної діяльності психолога, дозволило констатувати, що більшість з них мають середній рівень професійної ідентичності. Серед показників професійної ідентичності найбільш високого рівня у досліджуваних досягає прийняття [6].

Проходження студентами практики за обраним фахом може впливати на рівень сформованості їхньої професійної ідентичності. Така гіпотеза була висунута і знайшла підтвердження у рамках виконання вищеназваного завдання дослідження автора з вивчення процесу формування професійної ідентичності студентів-психологів.

В якості респондентів виступили студенти-педагоги Миколаївського національного університету, які обрали фах психолога в якості додаткової спеціальності.

Було здійснено, за методикою Родигіної У.С. [7], порівняльний аналіз результатів віднесення студентів до певних типів професійної ідентичності на час, коли вони навчалися на четвертому курсі і ще не проходили практику за спеціалізацією практичного психолога і після її проведення на п'ятому курсі.

За результатами порівняльного аналізу спостерігається позитивна тенденція: збільшення відсоткового складу студентів з високим рівнем активності до обраної професії з 17 відсотків на четвертому курсі до 24 на п'ятому, а також з перевагою позитивних емоцій до спеціальності психолога з 11 відсотків до 32. Збільшилась також кількість студентів із середнім рівнем активності до майбутньої професії з 18 відсотків до 68 (таблиця 1).

На четвертому курсі, до проходження практики за спеціалізацією практичного психолога, у студентів переважав другий тип професійної ідентичності, який характеризується низьким рівнем усвідомленої активності до фаху психолога та відсутністю переваги позитивних чи негативних емоцій (47%), а на п'ятому – четвертий і п'ятий із середнім рівнем активності до професії (таблиця 1).

У той же час, результати дослідження дозволяють стверджувати, що студенти розуміють значення практичного досвіду для оволодіння ними фахом практичного психолога загальноосвітнього закладу. Опитувальник з визначення рівня професійної ідентичності студентів-психологів У.С. Родигіної включав таке твердження:

Т а б л и ц я 1

Розподіл студентів за типами професійної ідентичності на IV та V курсах

Шкала «Усвідомлена активність» (показник активності)	Шкала «Емоційне ставлення» (показник переваги емоцій)		
	Переважають негативні емоції	Відсутня перевага	Переважають позитивні емоції
Низький рівень	Тип 1 18%–4к.	Тип 2 47%–4к.	Тип 3 8%–5к.
Середній рівень	Тип 4 25%–5к.	Тип 5 18%–4к. 25%–5к.	Тип 6 18%–5к.
Високий рівень	Тип 7 8%–5к.	Тип 8 6%–4к. 8%–5к.	Тип 9 11%–4к. 8%–5к.

«Я вважаю, що під час навчання не обов'язково набувати досвід практичної психологічної діяльності». Дев'яносто відсотків респондентів, будучи студентами і четвертого, і п'ятого курсів, відповіли, що «не згодні» і «цілковито не згодні».

Середній рівень активності студентів-психологів випускового курсу може пояснити декількома чинниками, включаючи їхні індивідуально-психологічні особливості, а також рівень організації та проведення практики.

Автор статті є доцентом кафедри загальної і вікової психології, яка здійснює фахову підготовку студентів спеціальностей «Біологія* Психологія», «Філологія* Українська мова і література. Психологія», «Філологія* Російська мова і література. Психологія», «Початкова освіта. Психологія», «Дошкільна освіта. Психологія», «Соціальна педагогіка. Психологія» за спеціальністю «Психологія».

Стосовно особливостей організації і проведення практики студентів, які отримують спеціалізацію практичного психолога загальноосвітнього закладу як додаткову, можна відмітити наступне.

Практична підготовка студентів здійснюється відповідно до навчальних планів, які розробляються відповідними випусковими кафедрами з урахуванням загальнодержавних тенденцій підготовки фахівців цього фаху та досвіду роботи Миколаївського національного університету.

Навчальними планами підготовки усіх спеціальностей, окрім спеціальності «Музичне мистецтво. Психологія», зі спеціалізації «Практична психологія» передбачена активна форма практики (виробнича практика) на п'ятому курсі тривалістю чотири тижні. Студенти спеціальності «Музичне мистецтво. Психологія» протягом двох тижнів проходять навчальну практику і протягом чотирьох – виробничу.

Слід відзначити, що навчальними планами усіх спеціальностей після завершення практики

передбачена підготовка і захист курсової роботи, яку можна вважати випусковою за спеціалізацією практичного психолога загальноосвітнього закладу. Наукове керівництво курсовим дослідженням здійснює той самий викладач, що є відповідальним за організацію та проведення практики. Підготовчий етап цього дослідження (визначення мети і завдань, об'єкта і предмета, гіпотези і методів дослідження) здійснюється до початку практики.

Теми курсових робіт відображають основний зміст діяльності психолога школи стосовно психологічного супроводу навчально-виховного процесу. Вони можуть бути пов'язані з діагностичною роботою з дослідження рівня розвитку психічних пізнавальних процесів та індивідуально-психологічних особливостей учнів («Проблеми дослідження уваги старшокласників в умовах загальноосвітньої школи», «Акцентуації характеру підлітків: вплив на психічний та особистісний розвиток»), з дослідження особливостей психічного розвитку певної вікової групи («Криза підліткового віку: психологічна сутність проблеми»), а також з вивчення інших проблем (адаптація молодших школярів до навчання у початковій школі, мотивація професійної спрямованості старшокласників тощо). Під час проходження практики студенти мають можливість зібрати емпіричний матеріал за темою курсового дослідження.

Регламентуюча документація щодо організації і проведення практики («Положення про організацію практики студентів спеціальності.....з психології», «Наскрізна програма практичної підготовки студентів денної та заочної форм навчання зі спеціалізації «Практична психологія», програми практик), розробляється викладачами кафедри загальної і вікової психології на основі загальнодержавного Положення про організацію практики та відповідного Положення Миколаївського національного університету

імені В.О. Сухомлинського, розглядається на засіданні кафедри і науково-методичній комісії підрозділу університету, в структурі якого функціонує кафедра, затверджується проректором університету з науково-педагогічної роботи та узгоджується з керівництвом управління освіти м. Миколаєва.

Відповідальними за організацію та проведення практики студентів певної педагогічної спеціальності, які обрали додаткову спеціалізацію практичного психолога, призначаються фахівці кафедри загальної та вікової психології, що викладають професійно-орієнтовані дисципліни.

Стосовно визначення баз практики можна відзначити дві особливості. По-перше, враховуючи те, що студенти отримують диплом практичного психолога загальноосвітнього закладу, базами практики з психології є психологічні служби загальноосвітніх закладів міста.

По-друге, обираються саме ті бази, в яких студенти проходили практику за основним фахом. Завдяки цьому не витрачається час на загальне ознайомлення з базою практики (загальноосвітнім закладом), адаптацію, знайомство з колективом вчителів та учнів. Студенти мають можливість зрозуміти сутність діяльності практичного психолога з психологічного забезпечення навчального процесу з точки зору практичного психолога школи і з точки зору педагога цієї школи.

Програма практики студентів за спеціалізацією практичного психолога розробляється з урахуванням основних навчальних завдань з підготовки фахівців даного профілю та напрямків діяльності практичного психолога загальноосвітнього закладу. До програми можуть вноситися корективи відповідно до особливостей баз практики. Так, студенти проходять психологічну практику у школах з поглибленим вивченням іноземної мови, в економічному та педагогічному ліцеях, інтернаті для дітей з проблемами судинно-серцевої системи, гімназіях.

Під час проходження практики студенти виконують завдання з індивідуальної та групової діагностики, беруть участь, якщо це не суперечить нормам «Етичного кодексу психолога України», в роботі з корекції, а також у заходах з популяризації психологічних знань і консультаційній роботі.

Повертаючись до того, що матеріали дослідження підтвердили гіпотезу автора статті стосовно впливу практичної підготовки студентів-психологів на рівень сформованості їхньої професійної ідентичності в плані активного ставлення до майбутньої професії та прояву позитивних

емоцій стосовно неї, беручи до уваги досвід організації та проведення практики студентів-педагогів-психологів, слід зауважити, що вона потребує змін.

Мова повинна йти про зміни не тільки в плані збільшення кількості навчальних кредитів на проведення практичних і лабораторних занять, навчальної і виробничої практики, а зміни самої форми підготовки: проведення практичних і лабораторних занять безпосередньо за місцем майбутньої роботи випускників з урахуванням можливостей установ та організацій та вимог «Етичного кодексу психолога України», розбудови системи обов'язкової післявузівської освіти. Доречно згадати пропозицію професора МППУ А.А. Марголіса стосовно вивчення досвіду медичної освіти в плані використання можливостей клінічних баз та обов'язковості інтернатури [4, с. 9].

Практична підготовка студентів-психологів повинна бути побудована таким чином, щоб сприяти формуванню індивідуального стилю майбутнього фахівця. Стосовно професії практичного психолога це має особливе значення, тому що, за влучним висловом професора Логінової Г.П., «практична психологія – це професія з відносною профпридатністю..., майстерність у таких професіях здобувається як результат формування індивідуального стилю діяльності» [8]. Ця проблема буде досліджуватися у рамках наукової теми кафедри загальної та вікової психології «Формування професійної компетентності випускника вищої школи різної професійної спрямованості».

Список використаних джерел

1. Іванова І.Ф. Професійна ідентичність та успішність навчальної діяльності студентів-психологів [Текст] / І.Ф. Іванова // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського : зб. наукових праць / за ред. С.Д. Максименка, Н.О. Євдокимової. — Т. 2. — Вип. 5. — Миколаїв, 2010. — С. 129—132.
2. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / упоряд.: Степко М.Ф., Боллюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабін І.І. — Тернопіль : Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. — 52 с.
3. Барабанова В.В. Представления студентов о будущем как аспект их личностного и профессионального самоопределения [Текст] / В.В. Барабанова, М.Е. Зеленова // Психологическая наука и образование. — 2002. — № 2. — С. 28—41.
4. Марголис А.А. Соотношение процессов подготовки психолога и особенностей профессиональной деятельности [Текст] / А.А. Марголис // Психологическая наука и образование. — 2003. — № 2. — С. 5—10.
5. Федорова Е.Е. Проблемы адаптации студентов к профессиональной деятельности в вузе [Текст] / Е.Е. Федорова // Педагогика. — 2007. — № 5. — С. 71—75.

6. Антонова Н.О. Психологічні детермінанти готовності до професійної діяльності психолога [Текст] / Н.О. Антонова // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського: зб. наукових праць / за ред. С.Д. Максименка, Н.О. Євдокимової. — Т. 2. — Вип. 6. — Миколаїв, 2011. — С. 26—35.
7. Родыгина У.С. Психологические особенности развития профессиональной идентичности студентов-будущих психологов : дис...канд. психол. наук. — Киров, 2007.
8. Логинова Г.П. Роль эмпирического и теоретического мышления в процессе обучения практических психологов [Текст] / Г.П. Логинова, В.В. Пономарева // Психологическая наука и образование. — 2009. — № 1. — С. 41—46.

В статті розглядаються результати емпіричного дослідження впливу практичної підготовки студентів-психологів на процес формування визначеного типу їх професійної ідентичності.

Ключевые слова: професійна ідентичність, студенти, тип професійної ідентичності студентів, практика, практична підготовка.

The article describes the results of empirical research the influence the practical training on the forming of types of students professional identity.

Keywords: professional identity, students, the types of students professional identity, practice, practical training.

УДК 159.9

ІВАНЦОВА Н. Б.

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА

У статті розглянуто структуру й динаміку ставлення студентів до спеціальності психолога. Описані мотиви професійного вибору студентів. Проведене зіставлення мотивів і успішності студентів. Роз'яснена задоволеність студентів обраною спеціальністю. Обґрунтовано стійкість професійного вибору студентів. Описано розвиток творчих здібностей студентів-психологів як прояв професійної спрямованості.

Ключові слова: спрямованість особистості, професійна спрямованість, ставлення до обраної спеціальності, мотиви професійного вибору, успішність, задоволеність обраною спеціальністю, стійкість професійного вибору, творчі здібності.

Спрямованість особистості – це сукупність внутрішніх психологічних умов, що виступають джерелом активності людини (Б.Г. Ананьєв, О.М. Леонтьєв, Б.Ф. Ломов, В.М. М'ясищев, С.Л. Рубінштейн та ін.). Спрямованість виявляється за допомогою діяльності, участі особистості в соціальних процесах. Спрямованість особистості може бути пояснена через спонукання її активності, тобто спрямованість включає в себе мотиви, потреби особистості, установки, інтереси тощо, які керують поведінкою людини.

Відповідно до поглядів Л.С. Виготського, мотиваційна сфера особистості персоніфікує системоутворюючий компонент структури індивідуальної свідомості. Прийнятий підхід дозволяє розглядати мотиваційну сферу як інтегральну внутрішню детермінанту розвитку професійної спрямованості студентів, його значенню основу. В якості її базисних змістовно-взаємозалежних характеристик нами розглядаються потреби, цінності й ставлення до обраної спеціальності. У представленому переліку провідним елементом мотиваційної сфери виступають потреби.

Кожна конкретна потреба студента розглядається нами як необхідність у певних умовах його життя й розвитку і, одночасно, як джерело активності, що проявляється в спрямованості особистості. О.М. Леонтьєв відзначав, що за розвитком потреб «приховується розвиток їхнього предметного змісту, тобто конкретних мотивів діяльності людини» [4, с. 196]. Мотиви, таким чином, персоніфікують опредметнення потреби.

Що стосується цінностей, то вони, будучи елементом мотиваційної сфери, характеризують властивості предметів або явищ, які стосуються задоволення потреб. На відміну від мотивів, цінності відображають відносно стійкі орієнтири особистості, які не піддаються безпосередньому впливу ситуативних обставин. Керуючись викладеним розумінням, звернемося до інтерпретації отриманих емпіричних даних.

Слідом за В.А. Ядовим (1969), А.М. Здравомисловим, А.Л. Свінцицьким (1974), Н.В. Якуніним (2000) до основних індикаторів ставлення до обраної спеціальності як складного структурного утворення ми відносимо мотиви професійного вибору, задоволеність обраною спеціальністю, стійкість професійного вибору.